

การศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธ ของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน*

A Study of Knowledge and Process of Transferring Buddhist Knowledge of E-san Local Scholars

พระมหาปัญญาวรวัฒน์ สิริภทโท¹, พระครูปริยัติธรรมาภรณ์ และนิภาภัทร อยู่พุ่ม²
Phramaha Punyaworawat Siribhattho, Phrakru Pariyatidhammawong
and Nipapat Yoopum

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: punyaworawat@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานภาพ บทบาท แนวคิด องค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการจัดการทรัพยากรชุมชนของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน รูปแบบและกลยุทธ์การพัฒนาชีวิต และสังคมวิถีพุทธตามภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดี เป็นผู้นำทางปัญญาที่นำองค์ความรู้พื้นบ้านมาส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยวิธีการ 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน 3) การส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน 4) การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน 5) การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกรักชุมชนและ 6) การส่งเสริมค่านิยมร่วมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมีความหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางสังคมและภูมิปัญญาส่วนบุคคลทั้งแบบฝังลึกในตัวคนและภูมิปัญญาที่ปรากฏชัดแจ้ง ส่วนองค์ความรู้เชิงพุทธมีทั้งองค์ความรู้ทางธรรมตามหลักพุทธศาสนา และองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแนวทางปรัชญา

---

*ได้รับบทความ: 19 มิถุนายน 2561; ตอรับตีพิมพ์: 3 สิงหาคม 2561

Received: June 19, 2018; Accepted: August 3, 2018

เศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการตนเองและชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการจัดการทรัพยากรของปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดี การรู้จักชุมชนของตนเอง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและการบริหารจัดการตนเองเพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรูปแบบการดำเนินชีวิตวิถีพุทธตามภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านอีสานคือการมีวิถีชีวิตที่สมถะพอเพียง สร้างชุมชนคนดีขยายเครือข่ายแบบพันธมิตรดวงดาวให้เป็นกลไกและแสงสว่างทางปัญญาแก่สังคม

คำสำคัญ: องค์ความรู้เชิงพุทธ; กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้; ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

Abstract

The objectives of research aimed to study the status, roles, concepts, knowledge and process of transferring Buddhist knowledge, influential factors and the effect for the way of life and community's resource management of E-san local scholars and the Buddhist way of life model and strategies for development of life and Thai society based on wisdom of E-san scholars. It was a qualitative method.

The research result was: E-san local scholars are the prototype for building a good community and intellectual leader who bring local knowledge to strengthen the community by using the methods 1) promoting of participation in community, 2) promoting of learning in the community, 3) promoting of systematical resources management, 4) promoting of good culture of community, 5) promoting of loving community and 6) promoting of moral values and ethics in community. The knowledge of E-san local scholars is varied according to the aptitudes and the practices of individual that refers to the social and personal knowledge, deep and explicit knowledge with the Buddhist knowledge and the knowledge in the agricultural occupations, depending on the philosophy of sufficiency economy. The process of transferring Buddhist knowledge of E-san local scholars is used local wisdom as tool for self-management and community. The influential factors and effect for the way of life and resource management of E-san local scholars referred to people who are the model in building the good community, knowing own community, creating of learning processes in community and

self-management for community development. On the other hand, the Buddhist way of life according to the wisdom of E-san local scholars was the way of life that is just enough by creating a good community to expand the allied network as a mechanism and intellectual lighting for society.

Keywords: Buddhist Knowledge; Process of Transferring Buddhist Knowledge; E-san Local Scholars

1. บทนำ

พระพุทธศาสนา จัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่โลกตะวันตกกำลังสับสนเกิดความอับจนในเรื่องภูมิปัญญา มีปัญหาเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกากำลังชะลอตัว เศรษฐกิจของโลกก็ซบเซาตาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะคิดแบบวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยม แต่ละประเทศผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นค้นหาไม่มีคำว่าพอเพียงในระบบทุนเศรษฐกิจนิยม

คุณค่าของศาสนาพุทธสอนเรื่องการลดความโลภ ความโกรธ ความหลง แต่สังคมโดยรวมกลับส่งเสริมเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง สังคมไทยไม่ได้เป็นสังคมพุทธตัวแก่นสังคมไทยเป็นมิชฉาทิสฺส โดยเฉพาอย่างยิ่งการส่งเสริมเรื่องโลกจริตในสังคมสมัยใหม่ ถ้าไม่หาเงินเยอะๆ สร้างอำนาจ สร้างชื่อเสียง ไม่กอบโกยเป็นคนตกขอบสังคมไม่ถือว่ามีค่าในสังคมคุณค่าของสังคมตรงข้ามกับคุณค่าของหลักศาสนาพุทธ (Pakdeecharoen, 2013) ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาประเทศยังดำเนินตามแนวของตะวันตกที่มุ่งนำทุนต่างๆ มาแปรสภาพเป็นเงินอยู่นั้นได้มีบุคคลอีกส่วนหนึ่งที่กำลังเดินสวนกระแสภูมิปัญญาของรัฐดังกล่าว

เกิดเป็นผู้นำทางความคิดและปฏิบัติในชนบทเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” (Wasee, 2003) ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิตอันประกอบด้วย มนุษย์ เศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือ ความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม

ปราชญ์ชาวบ้านหรือนักคิดท้องถิ่นหรือครูภูมิปัญญาไทย นับว่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ไปศึกษาและปฏิบัติจนบังเกิดผลเป็นที่ประจักษ์สามารถสร้างความอยู่ดีมีสุขแก่ตนเองและครอบครัว ภาครัฐจึงได้สนับสนุนส่งเสริมให้เป็นศูนย์เรียนรู้ ในการพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศไทยต่อไป (Office of the National Economics and Social Development Board, 2004) โดยเฉพาะอย่างยิ่งปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ซึ่งมีแนวคิดสำคัญในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) ล้มแล้วลุก 2) คิดแตกต่าง 3) สร้างทางเลือก 4) ยึดศาสนธรรม 5) ปฏิบัติเพื่อพัฒนา 6) กล้านำเสนอ และ 7) ศรัทธาศรษฐกิจพอเพียง

(Pengpinit, 2010) โดยอาศัยสื่อบุคคล สื่อนวัตกรรม จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสื่อนวัตกรรมร่วมสมัย ในการถ่ายทอดสืบสานองค์ความรู้เชิงพุทธเพื่อพัฒนาสังคมไทยสู่เศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างยาวนานหลายยุคสมัย

ดังนั้น การศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของแนวคิด หลักการ กลยุทธ์ รูปแบบ วิธีการ อิทธิพล และผลกระทบของปราชญ์ชาวบ้านที่มีต่อชุมชน และสังคมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ และประเพณีวัฒนธรรม ผ่านระบบการศึกษาวิจัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเติมเต็ม แบ่งปัน แสวงหาหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์จากสิ่งที่ดี และเป็นเลิศในการบริหารจัดการชีวิตตนเองจนเป็นชาวพุทธต้นแบบ และการสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง มาสู่การถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อตกผลึกทางปัญญาเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) ของวิถีปราชญ์อีสานเชิงพุทธ ในบริบทของสังคมไทยให้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพ บทบาท แนวคิด องค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต และการจัดการทรัพยากรชุมชนของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน
3. เพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การพัฒนาชีวิตและสังคมวิถีพุทธตามภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการศึกษา 2 รูปแบบคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษา และค้นคว้าหนังสือ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 6 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมาพัฒนาการของชุมชน ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมาของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวความคิดของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนแต่ละคน ซึ่งประกอบด้วยปรัชญาในการมองโลก ปรัชญาชีวิต เป้าหมายชีวิต ปรัชญาการดำเนินชีวิต ค่านิยม และแนวปฏิบัติ ส่วนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับพิธีกรรม ข้อปฏิบัติ กิจกรรมของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ส่วนที่ 5 เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ และเนื้อหาธรรมะ และส่วนที่ 6 เป็นคำถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม ในมิติต่างๆ ได้แก่ ด้านจิตใจ ปัญญา ด้านเศรษฐกิจ

ด้านสังคม ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการวิจัยและเทคโนโลยี

4. สรุปผลการวิจัย

1. สถานภาพ บทบาท แนวคิด องค์กรความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

1.1 สถานภาพทางสังคม และแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดีที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ และให้ความศรัทธาคุณสมบัตินิสัยที่กระทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน อาทิเช่น การเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี มีความซื่อสัตย์ มีจิตสาธารณะ และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชน รวมไปถึงภารกิจในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในตนเอง ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามแนวทางของหลักเศรษฐกิจพอเพียงแทบทั้งสิ้นเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ ส่วนใหญ่ยึดหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตที่พออยู่พอกิน มีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตรอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม หลักคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวิธีการทำงานของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทั้งระดับบุคคล และการจัดการชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งต่อไป

1.2 บทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน ในกระบวนการสร้างเข้มแข็งของชุมชน พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำทางปัญญาที่นำองค์ความรู้พื้นบ้านมาพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการใช้อยู่สถานภาพทางสังคมหรือภาวะผู้นำในการที่จะพยายามสร้างแนวร่วม เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้มากที่สุด จูงใจให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ ทั้งทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร รวมไปถึงวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และด้านการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในลักษณะที่เชื่อมโยงส่งเสริมซึ่งกันและกัน ด้วยวิธีการ 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน 3) การส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน 4) การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดึงมาของชุมชน 5) การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน และ 6) การส่งเสริมค่านิยมร่วมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน

1.3 องค์กรความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า มีความหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางสังคม และความรู้ส่วนบุคคล ซึ่งสามารถแยกประเภทให้เป็นความรู้แบบฝังลึกในตัวคน (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่มีการหล่อหลอม ซึมซับ บ่มเพาะ คั้นคว่ำ ทดลอง โดยใช้วิถีชีวิตของตนเองเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ ผ่านการทดสอบความถูก ผิด คิดสรร กลั่น กรอง จนเกิดประโยชน์ นำไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต แก่ผืนแผ่นดิน ทั้งที่เป็นมรดกและทั้งที่เป็นสมบัติ

ทางปัญญา สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้สืบสานต่อไป องค์ความรู้ดังกล่าว ได้แก่ 1) ความรู้เพื่อการดำรงรักษาชุมชน เป็นความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนในอดีต เรื่องราวที่สำคัญ ค่านิยมหลัก และวัฒนธรรมประเพณี จารีต กฏระเบียบ คำสอนที่สำคัญของชุมชน ความรู้ประเภทนี้เป็นตัวชี้วัดได้ว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งและยังคงความเป็นวิถีชุมชนของตนได้มากเท่าใด ท่ามกลางกระแสค่านิยมของคนไทยสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลง 2) ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การศาสนา การอบรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพ และสุขภาพของคนในชุมชน 3) ความรู้เพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคี ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิต ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าหรือนิทานต่างๆ ของชุมชน เพลงกล่อมเด็ก เพลงเกี่ยวข้าว เรื่องราวในชีวิตประจำวัน รวมถึงข่าวจากแหล่งต่างๆ เป็นความรู้ที่เน้นความสามัคคี

1.4 องค์ความรู้เชิงพุทธของประชาชนชาวบ้านอีสาน พบว่า มีทั้งองค์ความรู้ทางธรรมตามหลักพุทธศาสนา เช่น เบญจศีล เบญจธรรม อริยสัจ 4 กฎไตรลักษณ์ ฯลฯ เป็นต้น และองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการองค์ความรู้ทางธรรมและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นกรอบความคิดในการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของรัชชชัยเพ็งพิณิจ และคณะ (Pengpinit, et al., 2010) ที่ว่า การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบใช้เหตุผลและมีคุณธรรมเป็นฐานนั้น มีหลักการคือ

การประยุกต์ความพอประมาณเข้ากับทฤษฎีการผลิตการตลาด และการบริโภคของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่กำกับด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์ และหลักธรรมมีชฌิมปาปฏิบัติทา มรรคมืองค์ 8 ไตรสิกขา ปฏิจจสมุปปาท สัปปุริสธรรม 7 เบญจศีล-เบญจธรรม ส่วนความมีเหตุผลนั้นกำกับด้วยหลักธรรมโยนิโสมนสิการ ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 สังคหัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ด้วยภูมิคุ้มกันที่มีสติอภิมัทธรรม และกัลยาณมิตรธรรมกำกับบนฐานความรู้คู่คุณธรรมที่เข้มแข็งได้ด้วยพหุสูต อายุตนะ 6 ที่มีหิริ โอตตัปะ ความละเอียด และเกรงต่อบาปต่อการทุจริต เป็นธรรมกำกับ สามารถปรับทัศนคติ บุคคลให้เกิดการสร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน การฝึกภาวะผู้นำที่จะสามารถนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดและขยายเครือข่ายให้เข้าใจถึงการประยุกต์วิธีใช้ชีวิตแบบสมดุลกับงานการผลิตที่ไม่ใช่การผลิตวัตถุดิบเพียงด้านเดียว แต่ต้องสัมผัสด้วยตนเองในเทคนิคงานตลาด การเข้าถึงพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างธรรมชาติ พร้อมจะสร้างสิ่งใหม่จากชีวิตประจำวันสู่ความยั่งยืนอย่างมีกลยุทธ์ ได้รับความสำเร็จที่สมดุลจากความต้องการของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งการสนองตอบต่อนโยบาย กระบวนการปฏิบัติและบรรลุเป้าหมายการพัฒนา

1.5 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธของประชาชนชาวบ้านอีสาน พบว่า ประชาชนชาวบ้านอีสานใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการตนเองและในลักษณะที่สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ปราณี นาภินนทยะ นเวชนติมกุกุพพะ ไม่หลง

ของเก่า อย่าเมาของใหม่” กล่าวคือ “ไม่หลงของเก่า” หมายความว่า อดีตที่ผ่านมาบางสิ่งอาจไม่เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย อาหาร รวมทั้งประเพณีต่างๆ จึงต้องมีการปรับประยุกต์ของเก่าคือ “เรามีของเก่าแต่ไม่ถึงกับหลง ขณะเดียวกันก็ไม่เมาของใหม่” ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพงศพิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพิณิจ (Nantasawan and Raekpinit, 2002 : 15) พบว่า มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ เกิดนวัตกรรมที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ตนเองอย่างผสมผสานกลมกลืนกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่มีความเป็นพลวัตเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเองบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของกลุ่มคนต่างๆ สามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ โดยอาศัยสื่อบุคคล สื่อนวัตกรรม จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและสื่อ นวัตกรรมร่วมสมัยในการถ่ายทอดสืบสานองค์ความรู้เชิงพุทธในลักษณะของการสื่อสารแนวพุทธ

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการจัดการทรัพยากรของประชาชน ชาวบ้าน พบว่า ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดีการรู้จักชุมชนของตนเองการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และการบริหารจัดการตนเอง เพื่อพัฒนาชุมชนคือ

2.1 ประชาชนชาวบ้านจะใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา ในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้

ทราบถึงปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา การทราบถึงข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า รากฐานของชุมชนมีความเป็นมาอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้างในชุมชน เช่น ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน มีจำนวนเท่าไร ชีวิตหรือชุมชนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ นำมาใช้ในการวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และทราบถึงความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริงของชีวิตและชุมชน สามารถนำไปจัดความสัมพันธ์หรือกำหนดทำที่ต่อสิ่งที่มา มีผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายนอก อีกทั้งเป็นผู้เลือก คัดสรร อะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิตหรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งเร้าจากปัจจัยภายนอก

2.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจากความเชื่อมั่นที่ว่า ถ้ามนุษย์เกิดปัญญาจะสามารถแก้ปัญหาได้ ประชาชนชาวบ้านจะมีวิธีการพัฒนาคนให้เกิดปัญญาในการทำงานร่วมกันในชุมชน โดยกระบวนการในการสร้างคนเข้ามามีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็กๆ ก่อนทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างเป็นรูปธรรมที่พิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่า สามารถทำได้จริงจึงขยายผลไปสู่วงกว้าง ชักชวนสร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วมกระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ความสำคัญกับการระดมสมองในที่ประชุม

นำแนวคิดของแต่ละคนมาปรับปรุงพัฒนาาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิดก็หาแนวทางในการปฏิบัติต่อไป ยึดถือคติ “คิดแล้วต้องลงมือทำ” สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ศึกษาในพื้นที่ชุมชนบ้านดอนหมู อำเภอตระการพืชผล ชุมชนบ้านด้าย อำเภอม่วงสามสิบ ชุมชนราชธานีโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ของปริญญา สิ่งเรื่อง ที่พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน ดังกล่าว 5 ประการ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมของพลังท้องถิ่นมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง
- 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยให้สมาชิกเข้าใจปัญหา และวิธีการแก้ไข
- 3) กระบวนการเรียนรู้ควบคู่ด้วยวิธีปฏิบัติ โดยมีภาวะผู้นำเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อประสานมุมมองและความคิดที่แตกต่างให้สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันได้
- 4) การพัฒนาด้านจิตใจ และวัตถุประสงค์ที่ใสสะอาดและ
- 5) สมาชิกมีความพึงพอใจ

2.3 การบริหารจัดการตนเองเพื่อพัฒนาชุมชน โดยปราชญ์ชาวบ้านสนับสนุนให้ชุมชนเป็นหน่วยงานหลัก ในการดำเนินการบริหารจัดการตนเอง ภาครัฐเป็นเพียงผู้เข้าร่วมส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น ชาวบ้านต้องร่วมกันคิดและหาแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยองค์ความรู้และศักยภาพของชาวบ้านเอง เพื่อการแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของยุคสมัย โดยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้าน

อีสาน มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผสมผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่และพึ่งพากันเองในชุมชน และใช้การสร้างเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

3. รูปแบบและกลยุทธ์การพัฒนาชีวิตและสังคมวิถีพุทธ ตามภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตวิถีพุทธตามภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน คือ การมีวิถีชีวิตที่สมถะพอเพียง สร้างชุมชนคนดี ขยายเครือข่ายแบบพันธมิตรดวงดาวให้เป็นกลไก และแสงสว่างทางปัญญาแก่สังคม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการประสบพบความทุกข์จากการดำรงชีพ และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบทที่มีความแห้งแล้งขาดแคลนแหล่งน้ำ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์จากการทำเกษตรแผนใหม่ พื้นที่บางแห่งการคมนาคมเข้าไปไม่ถึง ชุมชนท้องถิ่นขาดผู้นำและไม่มีความรู้ที่ถูกต้องในการดำรงอยู่แบบพึ่งพาระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม จนเกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อปรับพื้นที่เป็นแหล่งทำมาหากินและสร้างที่พักอาศัย เกิดดวงใจจง จน เจ็บเป็นวังวนให้ได้เรียนรู้ และเริ่มมองเห็นตนเอง จนนำมาสู่การแสวงหาทางออกจากวังวนดังกล่าว เมื่อภาครัฐได้นำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นกรอบการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อสถาบันศาสนา และสถาบันกษัตริย์ จึงใช้ตนเองเป็นเครื่องมือพิสูจน์ความจริงของ

แนวคิดดังกล่าว โดยหันกลับมาสู่การดำรงชีวิตแบบเพียงพอ และการทำเกษตรแบบพอเพียง ย่นย่อสู่เกษตรประณีตที่เป็นนวัตกรรมทางการผลิตสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพาตัวเองในภาคการเกษตรของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ที่เกษตรกรทุกคนสามารถนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้อย่างลงตัว สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดในการขยายเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสานได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของผาย สร้อยสระกลาง และคณะ (Sroisraklang, et al., 2003) พบว่าเกษตรประณีต สามารถนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสู่สุขภาวะทั้งทางกาย ใจ สังคม และทางปัญญาของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี โดยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านอีสานบางส่วนสอดคล้องกับการศึกษาของบุญส่ง นาสวาง (Nasawaeng, 2013) จำแนกกลยุทธ์ด้านต่างๆ ดังนี้

3.1 กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ ได้แก่ 1) การสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในตนเอง เพื่อให้เกิดการยอมรับในด้านการพัฒนาตนให้เป็นแบบอย่างด้านการดำเนินชีวิตด้านคุณธรรม บุคลิกภาพ การเป็นผู้นำ 2) สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา 3) สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และ 4) ประสานความร่วมมือกับบุคคลหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึงแหล่งความรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่นๆ

3.2 กลยุทธ์ด้านการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของ

วิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ 2) มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ประโยชน์และรู้จักเลือกใช้ภูมิปัญญาอย่างเหมาะสม และ 3) นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

3.3 กลยุทธ์ด้านความต่อเนื่องและความยั่งยืน ได้แก่ 1) มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อให้มีความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง และ 3) มุ่งเน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน

สำหรับการขับเคลื่อนงานพัฒนาสังคมของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน มีความสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายในลักษณะ “พันธมิตรแห่งดวงดาว” เพราะมีทั้งเครือข่ายความคิด เครือข่ายกิจกรรม และเครือข่ายสนับสนุนทุน เชื่อมโยงกันอยู่ในรูปของพหุภาคีโดยสมาชิกของเครือข่ายฯ มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน สมาชิกทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก มีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน มีระบบความสัมพันธ์และการสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการและรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเครือข่าย มีมาตรการสร้างแรงจูงใจ มีการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนให้ความช่วยเหลือพึ่งพา และมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ และคณะ (Piyasakulkiat,

et al., 2018) ที่พบว่า ประชาชนชาวบ้าน เป็นผู้นำชุมชนที่อาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาจากชาวบ้านของการเป็นบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิต และเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและเสียสละต่อส่วนรวม เป็นผู้สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ และนำมาสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยการใช้ทักษะด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมาใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน รวมไปถึงการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ และความภาคภูมิใจในชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความจงรักภักดีต่อชุมชน การสร้างค่านิยมร่วมของชุมชนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นชุมชนแห่งปัญญาที่มีทั้งคนดีและคนเก่ง อีกทั้งการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน มีความรู้ที่เท่าทันและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงภายนอก จนสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคตได้

5. อภิปรายผลการวิจัย

ประชาชนชาวบ้านอาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาจากชาวบ้านในการดำเนินชีวิต และเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและเสียสละต่อส่วนรวม เป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดี เป็นผู้นำทางปัญญาที่นำองค์ความรู้เชิงพุทธแบบฝังลึกในตัวคนและความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ทั้งความรู้ทางสังคมและส่วนบุคคล มาส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยสนับสนุนการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ค่านิยม

วัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน และการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเป็นระบบที่ยั่งยืน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธ เพื่อการบริหารจัดการตนเองและชุมชน โดยมีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อวิถีชีวิต การจัดการทรัพยากรชุมชน ได้แก่ การเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดี การรู้จักชุมชนของตนเอง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และการบริหารจัดการตนเอง เพื่อพัฒนาชุมชนรูปแบบการดำเนินชีวิตวิถีพุทธตามภูมิปัญญาของประชาชนชาวบ้าน คือ การมีวิถีชีวิตที่สมถะพอเพียง สร้างชุมชนคนดี ขยายเครือข่ายแบบพันธมิตรดวงดาวให้เป็นกลไก และแสงสว่างทางปัญญาแก่สังคม

สิ่งที่ได้เรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้ ประสบการณ์ชีวิตของประชาชนชาวบ้านต้นแบบ ในแต่ละชุมชนที่ค้นพบทางออกจากทุกข์และหนี้สิน และความปรารถนาดีต่อเพื่อนเกษตรกรคนอื่นๆ จนนำมาสู่การร่วมมือกันทำงานพัฒนาชีวิต และสังคมในรูปแบบของเครือข่ายประชาชนบ้านและพหุภาคีภาคีสาน เพื่อขยายแนวคิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง การเห็นปัญหาเป็นปัญญาในการทบทวน ฝึกฝน และพัฒนาการทำงานของตนเองไปพร้อมกันภายในทีมเครือข่ายประชาชนบ้านอย่างต่อเนื่อง การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของชุมชนที่มีมุมมองต่อการทำงานของตนเองเพื่อลดอัตตาการยึดติดแนวคิดเดิม การมีความสุขจากการเห็น และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ชุมชนสังคมมีความสุข ความอดทนอดกลั้นต่อความไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่เข้าถึงกฎธรรมชาติของชีวิตคนรุ่นใหม่

การทำงานด้านกระแสการเปลี่ยนแปลงยุคใหม่ การทำงานบนพื้นฐานของความเป็นกัลยาณมิตร ของคนบ้านเดียวกัน และต่างบ้านต่างเมือง ทำให้อบอุ่นใจ และมีกำลังใจในการสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้จากภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยครั้งต่อไป เครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ควรมีการจัดทำ

แผนยุทธศาสตร์ของเครือข่ายฯ ทั้งในด้านการ พัฒนาภายใน และภายนอก ซึ่งจะทำให้การ ขับเคลื่อนมีทิศทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึง พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่มีอยู่ โดยมุ่งเน้นเกษตร ประณีต เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงแก่ ผู้เข้าร่วมอบรมให้มากที่สุด เพื่อสร้างหลักสูตรการ เรียนรู้ออนไลน์ที่เป็นนวัตกรรมอัตลักษณ์ของ ศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและ พหุภาคีภาคอีสานทั้งสิบสองเครือข่าย เผยแพร่ ผลงาน และแบ่งปันแลกเปลี่ยนแก่สาธารณชน

References

- Nantasuwat, P. and Raekpinit, C. (2003). *The Role of Community and Education. Research of Office of the Basic Education Commission*. Bangkok : Prime Minister's Office.
- Nasawaeng, B. (2013). *Social Development Strategies of Local Scholars in Khonkaen Province. Research of Buddhist Research Institute*. KhonKaen : Mahachulalongkorn rajavidyalaya University KhonKaen Campus.
- Office of the National Economics and Social Development Board. (2004). *What is Sufficiency Economy?.* Bangkok : Group of Central Academy Development, Office of the National Economics and Social Development Board.
- Pakdeecharoen, P. (2013). *Interview of Pracha Hutauwat "From the Deepest Heart, People Yearn for The Religious Founder"*. <http://www.bangkokbiznews.com>. (Accessed 23 July 2013).
- Pengpinit, T., et al. (2010). *The Pattern of Driving Sufficiency Economy of Local Scholars and Multilateral Party in North Eastern*. Bangkok : National Research Council of Thailand.
- Piyasakulkiat, O., et al. (2018). *The Role of Local Scholars in Self-Management of Community. Kasembandit Journal*, 19 (Special Edition), 218-229.

Sroisraklang, P., et al. (2005). *Research and Development of Subtle Agriculture in 1 Rai*.

Bangkok : Thai Health Promotion Foundation.

Wasee, P. (2003). *The Power of Grass Root the Power of the Land*. KhonKaen : Pimluck.